

**YUNUS EMRE'NİN KÖTÜLÜK PROBLEMİNE İLİŞKİN ÖZGÜN
ÇÖZÜMLEMESİ: 'BİR AŞIĞIN ACILARI TANRI İLE SESLİ
KONUŞMASI'NIN UFUK AÇAN DEĞERİ**

Doç. Dr. Metin YASA*

Levh üzere kimdür yazan azduran kim kimdür azan

Bu işleri kimdür düzen bu suale cevab nedür¹

Yunus Emre

ÖZET

Bu makalede, Yunus Emre'nin kötülük problemine bakışı tartışılmaktadır. Yunus Emre, kötülük problemini, Tanrı ile sesli/sitemli konuşarak, fizik ve metafizik açılardan ele almakta ve değerlendirmektedir.

I

Tanrı-merkezli düşünülürken Tanrı'ya yakın insana uzak, insan-merkezli düşünülürken ise hem insana hem de Tanrı'ya yakın, çok tartışılan ve üzerinde düşünce üretilen problemlerden biri de kötülük problemidir. Kötülük problemi, son tahlilde, acı çekme ve acı çektirmeyi eksen alır. Bununla birlikte, acı çekmenin ya da çektirmenin, insan olmanın bir parçası olarak görüldüğü zaman dilimleri elbette var olmuştur. Bugün de acı, toplumsal ve bireysel yönüyle, yaşamın etkin dinamikleri içinde görülebilir, ve acının, yaşamın kendisi kadar doğal olduğu ve hatta bizi değerli kıldığı bile ifade edilebilir. Ne var ki bütün bu söylenenlerin ötesinde, insan, kendi varlığını özellikle olumsuz etkileyen şeyleri sorgulamadan ve hatta, mümkünse, onları denetime almaya çalışmadan edemez.

Bilindiği gibi, kötülük problemi, her düşünce geleneğinde olduğu gibi İslam düşüncesinde de hem felsefi hem de teolojik açıdan tartışıl-

* O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bkz.: **Yunus Emre Divanı**, (haz.: Mehmet Nuri Yardım), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1997, s. 225. (Bu esere bundan sonra kısaca **yed** diye atıfta bulunulacaktır).

mıştır.² Bu bağlamda ileri sürülen düşünceler özetle şöyledir: İslam düşünürlerinin bir kısmı, Tanrı'nın iyilik ve güzellikleri dilediğini ve yarattığını kabul edip, kötülük ve çirkinlikleri ise dileyip dilemediği ya da yaratıp yaratmadığı konusunda ayrılığa düşmüş, hatta birbiriyle çelişir türden açıklamalarda bulunmuştur. Bir kısmı ise, kötülükleri yokluk olarak değerlendirme yoluna giderek ilgili problemi çözmeye çalışmıştır. Ancak bu noktada bizce önemli olan, kötülük problemi konusunda yukarıdaki türden İslam düşüncesine özgü olduğu ileri sürülen bir çıkarımın, bir yandan, oldukça belirgin ve çerçevesi çizilmiş bir genelleme olduğunu, öte yandan İslam düşünürlerinin kötülük sorunu bağlamında, daha çok, *çözüm üreten değil, savunma yapan*³olarak görülmeleri gerektiği konusunda derin bir önyargı içerdiğini akılda tutmak önemlidir.

Geleneksel ve çağdaş din felsefesindeki kötülük problemine ilişkin tartışmalar dikkate alındığında, kuşkusuz her dönemden düşünürün, ilgili problemin çözümüne ilişkin cevap niteliğinde bir takım açıklamaları vardır. İlgili problem hakkında zaman zaman öylesine çözüm önerileri ileri sürülür ki, çok derin anlamlar içeriyormuş gibi görünseler de, üzerlerinde biraz düşünülünce ya da sağından solundan birkaç ek soruyla irdelenince ilgili önerilerin dinsel, felsefi ve bilimsel gelişmelerin ışığında sürekli yenilenmeleri gerektiği çok geçmeden anlaşılır.⁴

Bilinen formülasyonu içinde konuşmak gerekirse kötülük problemi, 'neden kötülük var?' diye başlar, ancak, bir yandan sonsuz tanrısal bilgi, güç ve iyiliğin, diğer yandan insan davranışlarının dikkate alınmasıyla olabildiğince genişler. Her dini ve felsefi problem gibi, kötülük probleminin de kendine özgü ince çizgileri, belirsiz yönleri, karanlık noktaları ve anlaşılır olmayan ayrıntıları vardır. Bunlar deşifre edilip anlaşılmadan ilgili problem gereği gibi ortaya konamaz. Bu anlamda kötülük probleminin, kuşkusuz, teolojik, felsefi ve bilimsel bir takım yönleri vardır. Biz, problemin bu yönlerini bu konuda yazılmış ilgili eserlere havale ederek⁵, adı geçen problemi, her şeyden önce düşüncesi derin, aşk ve gönül insanı olarak nitelememiz mümkün olan Yunus

² Sözgelimi bkz.: Eric Lee Ormsby, **İslam Düşüncesinde İlahi Adalet Sorunu (Teodise)**, çev.: Metin Özdemir, Kitabiyat, Ankara, 2001; Lütfullah Cebeci, **Kur'an'da Şer Problemi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985; Cafer S. Yaran, **Kötülük ve Theodise**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997; Metin Özdemir, **İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi**, Furkan Yayınları, İstanbul, 2001.

³ Bu iddianın anlaşılır bir örneği için bkz.: J. Meric Pessagno, "Maturidi Düşüncede Kötülük (Kavramının) Kullanımları", çev.: Fethi Kerim Kazanç, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 10, Samsun 1998, ss. 455-476.

⁴ Bkz. Yaran, **a.g.e.**, s. 79vd; Metin Yasa, **Tanrı ve Kötülük**, Elis Yayınları, Ankara, 2003, s. 32vd.

⁵ Sözgelimi bkz.: Mehmet Aydın, **Din Felsefesi**, İzmir 1990, s. 120vd.; Ormsby, **a.g.e.**, Cebeci, **a.g.e.**; Yaran, **a.g.e.**; Özdemir, **a.g.e.**; Yasa, **Tanrı ve Kötülük**.

Emre'nin konuya ilişkin görüşleri doğrultusunda tartışmaya çalışacağız. Dolayısıyla bu yazıdaki amacımız, artık bir noktadan sonra, iyiliği, bilgi ve gücü sonsuz olan ve evrene her an müdahale eden bir Tanrı'yla, acıları benimseyinceye kadar sessiz, benimsedikten sonra sesli/sitemli konuşma üzerinde odaklaşmasının mantığını tartışmaktan ibarettir. İşte, kötülük probleminin bu yönünü dikkatlere sunan ve 'Dost'⁶ da dediği Tanrı'yla sesli/sitemli konuşma cesaretini kendinde bulan İslam düşünürlerinden biri, kuşkusuz, Yunus Emre'dir.

II

Yunus Emre kötülük problemi konusunda hayır ve şer⁷ ifadesini kullanır, ilgili problemi bir tür cevr ü cefa⁸ başka bir deyişle acı ve ızdırap olarak görür. Bununla birlikte, Yunus Emre, kötülük problemini, insan ruhunu titreten ünlü iki şiirinde, biri fizik, diğeri metafizik olmak üzere iki açıdan değerlendirmeye çalışır:

Fiziksel açı söz konusu edildiğinde, Yunus Emre bu konuda şöyle der:

Sen hod bize bizden yakın görünmezsin hicab nedür
Çün aybı yok görklü yüzün üzerinde nikab nedür

Sen eyitdün ey padişah 'yehdillahu limen yeşa'
Şerikün yok senün iy padişah suçlu kimdür itab nedür

Levh üzere kimdür yazan azduran kim kimdür azan
Bu işleri kimdür düzen bu suale cevab nedür

Rahimdurur senün adun rahimliğün bana dedün
Mürşidlerün muştıladı 'la taknetu' hitab nedür

Bu işleri sen bilürsin sen virürsin sen alursın
Ne kim kıldum çün bilürsin ya bu soru hisab nedür.⁹

⁶ **yed**, s. 97vd.

⁷ **yed**, s. 218.

⁸ **yed**, s. 213.

⁹ **yed**, s. 225.

Yukarıdaki şiirde kötülük problemi ile ilgili belirgin işte birkaç kavram: Suçlu, ceza, kader, azan, azdıran, acıma, ümit kesmeme, sorgu, hesap verme. İlgili şiirden de anlaşılacağı üzere bütün bunlar, Tanrı'nın dilediğini doğru yola iletmesi, Tanrı'nın ortağının olmaması ve Tanrı'nın her şeyi kuşatan bilgisi gibi temel söylemlerle birlikte anılmaktadır. Bu durumda, Yunus Emre'nin, kötülük probleminin sınırlarını bilinçli bir biçimde oldukça geniş tuttuğu anlaşılmaktadır.

Metafizik açı söz konusu edildiğinde ise Yunus Emre, oldukça uzun bir şiirinde şöyle der:

Ya ilahi ger sual itsen bana

Budurur anda cevabum uş sana

Ben bana zulm eyledüm itdüm günah

N'eyledüm n'itdüm sana iy padişah

Gelmedin didün hakuma kem diyu

Toğmadın didün 'asa Adem' diyü

Sen ezelde beni asi yazasın

Toldurasın aleme avazesin

Ben mi düzdüm beni sen düzdün beni

Pür ayib nişe getürdün iy gani

Gözüm açup gördüğüm zindan içi

Nefs ü heva pür tolu şeytan içi

Habs içinde ölmeyeyin diyü aç

Mismil ü murdar yidüm bir iki kaç

Nesne eksüdi mi mülkünden senün
Geçdi mi hükmüm ya hükmünden senün

Rızkunı yiyüp seni aç mı kodum
Ya yiyüp öynüni muhtaç mı kodum

Kıl gibi köpri gerersin geç diyü
Gel seni sen tuzağumdan seç diyü

Kıl gibi köpriden adem mi geçer
Ya düşer ya tayanur yahut uçar

Kullarun köpri yaparlar hayr için
Hayrı budur kim geçerler seyr için

.....

Terzi kurarsın hevaset dartmağa
Kasd idersin beni oda atmağa

.....

Sen basırsın hod bilürsin halumi
Pes ne hacet dartsın a'malumi

Geçmedi mi intikamun öldürüp
Çüridüp gözüme toprak doldurup

.....

Bir avuç toprağa bunca kil ü kal
Neye gerek iy kerim-i zü'l-celal¹⁰

Doğrusu, metafizik anlam dikkate alındığında, kötülük probleminin içerdiği ince ve ayrıntılı çizgiler yukarıdaki şiirde bütünüyle zirveye ulaşır. Ezelde asi yazmak, mülkten eksilmek, kıl gibi köprü kurmak, ateşe atmak, göze toprak doldurmak, Yunus Emre'nin kötülük problemi konusunda dikkat çektiği kavramlardan sadece birkaçıdır. Bu ifadeler;

1. *Kötülük probleminin, tarihsel akış içinde, değişik şekillerde tartışıldığını göstermesi*
2. *Tanrı-kötülük ilişkisini özgün, anlaşılır ve kuşatıcı bir üslup içinde dile getirmesi.*

gibi iki açıdan önem taşımaktadır.

İmdi, kötülük problemi ve düşünce tarihindeki seyri dikkate alındığında, bu konuda düşünce üreten filozoflara kıyasla, Yunus Emre nasıl nitelenecektir? Onu iyimser olarak mı yoksa kötümser olarak mı niteleyeceğiz. Bizce, kötülük problemi konusunda, Yunus Emre'yi, 'Dost'la yeter derece anlaşılır bir dostluk içinde sesli/sitemli konuşan bir gönül eri olarak nitelemek daha uygun düşer. Kötülük problemine ilişkin bu yaklaşımın dikkate alınması halinde, Yunus Emre'de, acılara bağlı olarak Tanrı'yla sesli/sitemli konuşma bütün çıplaklığıyla belirir ve Tanrı karşısında, artık sadece zihinde değil gerçekte de acı, acı çekme ve çektirme varlığı yadsınmaz bir fenomen olarak kabul edilmek durumunda kalır.

Yunus Emre'nin, yukarıda sunduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, kötülük problemine ilişkin sürekli olarak egzistansiyal noktalara dikkat çektiği görülmektedir. Dolayısıyla, onun ilgili problem karşısında takındığı tavır son derece ilginçtir. Yunus Emre'nin, naz-niyaz ilişkisi bağlamında, 'Dost'la bir tür *gerekçeli* konuşmaya ön ayak olduğunu, ancak bu ilginçlik içinde kavrayabilmekteyiz.

III

Yunus Emre, Divan'ında geleneksel doğal ve ahlaki kötülük ayırımı içinde yalnızca ahlaki olana yer verir. Doğal kötülükler konusunda

¹⁰ **yed**, ss. 243-245.

ise, sözgelimi, dünyayı insan yutan büyük bir yılan¹¹ olarak görme türünden daha çok betimleyici konuşur. Oldukça dağınık bir biçimde dile getirdiği ahlaki kötülükler içinde sözgelimi, genel anlamda günah¹², özel anlamda ise, dedikodu, söz taşıma, iki yüzlülük¹³ gibi kötü davranışları sayar.

Kötülük problemine ilişkin, insan-merkezli ve Tanrı-merkezli olmak üzere iki yönlü çıkarımlar Yunus Emre'nin şiirlerinde oldukça net gözükmemektedir. Sözgelimi o, insan-merkezlilik bağlamında, oldukça özlü ve içeriği zengin bir ifade içinde,

"Ben bana zulm eyledüm itdüm günah

N'eyledüm n'itdüm sana iy padişah"¹⁴

demektedir.

Öte yandan Yunus Emre, kötülük problemine ilişkin Tanrı-merkezlilik bağlamında, 'kulluk nezaketi'-'Dost'a güven' ilişkisi içinde yaklaşmayı bilen bir düşünürdür. Bununla birlikte o, anılan ilişkiden hareketle kötülük problemine ilişkin çözümlerini, belki de çileci kişiliğinin kendisine verdiği cesaretle, daha çok insanı eğiten bir yaklaşım içinde Tanrı merkezli düşünmektedir. Yunus Emre, bütün bunlara ek olarak da, öfkesiz, çıkarsız ve bütünüyle sevgi içeren söylemlerle¹⁵, insana, 'insanlığıyla bağdaşır eylemlerde bulunma' çağrısı yapar gibidir.

Yeri gelmişken burada bir noktayı anımsatmakta yarar vardır. O da özetle şudur: Kötülük problemi konusunda Tanrı-merkezli konuşmak, konumuz gereği, bir ölçüde İslam tasavvufuna atıfta bulunmayı gerektirmektedir. Bilindiği gibi, anılan gelenekte, filozof olma yönüne kıyasla sufilik yönü ağır basan sufiler, sanıldığına aksine, kötü olan karşısında her zaman 'bir tür teslimiyet' ön görmez. Ancak, genel olarak mistisizm, statik olan yönüyle, çoğu zaman 'teslimiyet'in bir yaşam felsefesi olarak kabul edilmesine izin verir. Bu nokta, pasif bir mantık işleyişine sahip katı 'teslimiyet' yanlılarınca, insanın, kötülük karşısında susmasını bilmesi gerekirken, susmasını bilmediği andır. Bize göre, kötülük problemine ilişkin tek yaklaşımın Tanrı-merkezli olması ve yal-

¹¹ **yed**, s. 256.

¹² **yed**, s. 213.

¹³ **yed**, s. 255.

¹⁴ **yed**, s. 243.

¹⁵ Yunus Emre'nin, aşk, yaratılış, kendi olma gibi hususlara ilişkin görüşlerinin din felsefesi açısından değerlendirilişi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Metin Yasa, **Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk Yaratılış, Kendi Olma**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

nızca bu yaklaşımın kabul edilmesi gerektiğini en fazla teslimiyet yanlısı onaylamak durumundadır. Aksini ileri sürecek bir teslimiyet yanlısı, o anda, *gerçekçi* olmaktan çıkar, anılan probleme ilişkin de *gerekçeli* konuşmak gerektiğinden vazgeçmiş olur.

IV

Kötülük problemi karşısında çözüm üretmenin yeterli olmadığı, üretilen çözümlerin acı çeken insan ruhunu tatmin etmesi gerektiğinin bilincinde olduğu anlaşılan bir düşünür olarak öne çıktığı göz önünde bulundurmak koşuluyla, Yunus Emre'nin, ilgili problemin çözümüne ilişkin çıkarımlarına gelince: Yunus Emre;

1. Tanrı'nın rahmet niteliğine gereken önemi verir. 'Rahmetdür bi kıyas'¹⁶ ifadesini bu bağlamda anmak gerekir. Bu söylem, var olan karşısında, özellikle de teistik Tanrı anlayışını oldukça etkinleştirmekte ve Tanrı'nın eyleminin yalnızca iyiye değil, kötüye işeceğini de ön görmektedir. Bu noktada, Tanrı, yalnızca sorunun değil, aynı zamanda, çözümün de bir parçası olarak görülür.

2. İnsan iradesinin aktif bir biçimde kullanılmasının, belli ölçüler içinde, hem kötülüğün kaynağının belirlenmesi hem de kötülüğün ortadan kaldırılmasında önemli bir rol üstleneceği kanısındadır. Nitekim Yunus Emre, insan iradesine atıfla, bir yandan kötülüğün kaynağı noktasında "hakikate bakarısın nefsün sana düşman yiter"¹⁷ derken, öte yandan kötülüğün ortadan kaldırılması bağlamında "dilerisen bu dünyenin şerrinden olasın emin."¹⁸ söylemine yer vermektedir. O, bu noktada, biraz daha ileri giderek, yine insan iradesini dikkate almak, toplumsal olanı gündeme taşımak ve "hayrun şerün yazılısar"¹⁹ türünden bir ifadeye de yer vermek suretiyle şöyle der: "biregüyçün kuyı kazan akıbet kendü düşe."²⁰ İlgili soruna bu açıdan yaklaşıldığında, bireysel iradenin ve toplumsal oluşumun, bir ölçüde, kötülüklere neden olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

3. Türlü kötülükler karşısında, insana sabretmeyi tavsiye etmektedir. Yunus Emre, aslında kendisine de sabrın tavsiye edildiğini ifade etmektedir. Ne var ki, Yunus Emre'nin tavsiye ettiği ya da kendisine tavsiye edilen sabır, sıradan değil, aşk içerikli bir sabırdır. Şöyle der: "Kimden öğüt istesem sabrı gösterür bana/sabır sermayesini

¹⁶ **yed**, s. 248.

¹⁷ **yed**, s. 253

¹⁸ **yed**, s. 253.

¹⁹ **yed**, s. 218.

²⁰ **yed**, s. 255.

mahabbet odı yakdı."²¹ Burada Yunus Emre'nin öngördüğü aşk kuramı²², bireysel kişiliğin Tanrı ile gereği gibi bütünleşmesine işaret etmektedir. Bu, aslında, geleneksel İslam kültürünün mistik yönünü karakterize eden temel bir çıkarımdır. Dolayısıyla, yukarıdaki türden nitelikli bir sabır, aslında, ne bilinçli düşünmeden ne de bilişsel özden uzaktır. Kişiliğinin bir bölümünü de mistik dinamiklerin oluşturduğu Yunus Emre gibi bir düşünür için bu tür bir çıkarımın, kuşkusuz, hem nedensel önemi hem de açıklayıcı değeri vardır.

4. İnsanın, salt kendi gücüyle ne iyilik ne de kötülük yapabildiği düşüncesindedir. Yunus Emre, Tanrı'ya atıfla, "kimisini zahid kılan, kimisine fışk işleden"²³ demektedir. İnsanın bu bilinci yakalaması, acı ve acı çekme konusunda Tanrı'yla sesli/sitemli konuşmada temel bir adımdır. Bununla birlikte, her bireysel ben, gereksinimleri doğrultusunda, kendi öz ve vicdanına kulak vermek durumundadır. Bu tür bir yorum, mümkün olduğunca geniş bir çerçeve içinde, felsefenin, din ile olan ortak işleyişine ilişkin daha etkin bir yer arayışının işareti gibi gözükmektedir.

5. Acı çekmelerin, insanı, Tanrı'ya yaklaştıracakı kanısındadır.²⁴ Evrendeki iyilik ve güzellikler gibi acı ve acı çekmeler de, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Dost'la sesli/sitemli konuşmaya iten bir takım araçlar durumundadır. Öyle anlaşılıyor ki, acı ve acı çekerek Dost'la sesli/sitemli konuşma, 'büyük bir iyilik'tir; acı ve acı çekmelerin Dost'la sesli/sitemli konuşmaya neden olması 'daha büyük bir iyilik'tir; ancak tüm bu acı ve acı çekmelere rağmen Dost'a yine de armağan sunma²⁵, sunan açısından, belki de 'en büyük iyilik'tir.

6. Tanrı'nın adaletinin, Tanrı'nın sevgisinden bağımsız olamayacağı inancındadır. Tanrı'nın, çekilen acılara karşılık, insanı bağışlaması Tanrı'nın sevgisinin bir anlatımıdır. Bununla birlikte insana düşen bir takım görevler de vardır. Yunus Emre, insandan, öncelikle özünde taşıdığı güzelliklerle önündeki engelleri yenmesini istemektedir. O'nun, "kesgil haramdan elün çekgil gaybetden dilün"²⁶ ifadesi yukarıda anılan isteğin açık göstergelerinden biridir.

²¹ **yed**, s. 213.

²² Metin Yasa, **Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk, Yaratılış, Kendi Olma**, (Birinci ve İkinci Bölümler)

²³ **yed**, s. 214.

²⁴ **yed**, s. 148.

²⁵ **yed**, s. 98.

²⁶ **yed**, s. 226.

V

Bilindiği gibi, geleneksel anlayışa göre, kötülükler, ancak gücü sonsuz olan Yüce Tanrı'nın çabası sonucu ortadan kalkabilir. Öyle anlaşılıyor ki, Yunus Emre'nin geliştirmeye çalıştığı düşünce, bütünüyle böyle düşünmeye izin vermemektedir. Ancak o, böyle düşünmekle, Tanrı'nın evrene özgürce ilişen güç yada istemini sınırlamak istemez. Çünkü Yunus Emre'nin kötülük problemini ortaya koyuşu, Tanrı ile sesli/sitemli konuşmasından da anlaşılacağı üzere, kötülük ile Tanrı'nın iyilik ve gücünün birlikte düşünülmesini engellemektedir.

Anlayabildiğimiz kadarıyla, Yunus Emre, acı ve acı çekmelere yönelik teolojik ya da felsefi herhangi bir teodise geliştirme çabasında değildir. Eğer bir şekilde isimlendirmek gerekirse Yunus Emre'nin geliştirmeye çalıştığı teodiseye 'Tanrı'yla Sesli/Sitemli Konuşma Teodisesi' denebilir. Bu cümleden olarak, onun kötülük problemine yaklaşımının kötülük-merkezli olmadığı son derece açıktır. Kötülük-merkezli ifadeyiyle, ilgili problemi, kimi ortaçağ filozoflarının yaptığı gibi kötülük kavramının çözümlemesinden hareketle, kötülüğü bir realite olarak kabul etmeyi yadsıma anlamında kullanmaktayız. Yine aynı bağlamda Yunus Emre, Tanrı'yı, kötülükleri yaratmadan uzak bir Yaratıcı olarak değerlendirmedeği gibi, insanı da bütünüyle kötülüklerin nedeni olarak görmemektedir. Sonuçta Yunus Emre'nin, acı ve acı çekmeleri, daha çok, insanı bir şekilde Tanrı'ya yaklaştıran ve Tanrı ile sesli/sitemli konuşmaya iten fenomenler olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

**Yunus Emre's Original Analysis Concerning The Problem Of
Evil: Illuminating Value Of Horizon Of 'A Lover's Voiced -
Talking Sufferings To God'**

ABSTRACT

In this article, it is discussed that Yunus Emre approaches the problem of evil. Yunus Emre, voiced/reproachfully talking to God, deals with and evaluates the problem of evil from physical and metaphysical perspectives.